

TÜRK SİYASET DÜŞÜNCESİNDE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK TANZİMAT DÖNEMİ AYDINLARININ ADALET VE ZULÜM ANLAYIŞI

By NERGİZ AYDOĞDU

TÜRK SİYASET DÜŞÜNCESİNDE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK
TANZİMAT DÖNEMİ AYDINLARININ ADALET VE ZULÜM ANLAYIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Nergiz AYDOĞDU

Kırklareli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

nergiz.avdogdu@klu.edu.tr

Tanzimat döneminde Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan muhalif aydınların söylemleri “Osmanlı idaresinin zulmüne son vermek ve adaleti tesis etmek” ilkelerine dayanmaktadır. Ali Suavi, Ziya Paşa ve Namık Kemal’in liderliğini yaptığı grubun Osmanlı hükümetine dair ileri sürdükleri eleştiriler, hükümetin istibdadı, vatandaşların hürriyetlerinin kısıtlanması ve halkın kötü idareden dolayı sosyal ve ekonomik olarak düşkün bir hale mahkum edilmiş olmasına yöneliktir. Yeni Osmanlıların idareyi işgal eden ehliyesiz memurlara ve onların zulmüne karşı başlattıkları muhalefet, Türk düşünce tarihinde demokratik düşünce hareketinin başlangıcı olarak kabul edilir.

Yeni Osmanlılar, İslam inancının sosyal ve kültürel özellikleri ile şekillenmiş bir toplumda, benimsemiş oldukları görüşleri, batı düşüncesinin kavramları ile ifade etmek yerine İslam düşünce ve kültüründen aldıkları kavramlarla açıklamaya ve anlaşılır kılmaya çalışmışlardır. Bu süreçte sözü edilen genç aydınlar, klasik İslam siyaset teorisinin kavramları çerçevesinde görüşlerini temellendirmeyi tercih etmişlerdir. Bu bakımdan sözkonusu muhalif aydınlar, klasik İslam siyaset anlayışında iktidarın meşruiyeti için zorunlu görülen adalet ilkesini söylemlerine taşımışlardır. Yeni Osmanlıların muhalefesinde “adaletin tesisi ve zulme karşı mücadele” merkezi bir rol oynamaktadır.

Türk siyasal düşüncesi ve kavramlarının modernleşme tarihi süresince süreklilik ve değişimine dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışma, Tanzimat döneminde muhalif aydınların metinleri üzerinden bir okuma yapmayı ve “adalet” ve “zulüm” kavramlarının dönüşen muhteva ve kullanım özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kavramlar: 1. Yeni Osmanlılar, 2. Modernleşme, 3. Adalet kavramı, 4. Zulüm kavramı, 5. Usul-i meşveret.

CHANGE AND CONTINUITY IN TURKISH POLİTICAL THOUGHT:
JUSTICE AND OPPRESSION PERCEPTIONS OF TANZİMAT ERA INTELLİGENTSİA

Assistant Professor Dr. Nergiz Aydogdu

13
Kırklareli University, Department of Political Science and Public Administration

nergiz.avdogdu@klu.edu.tr

During the Tanzimat Era, the rhetoric of the dissident intelligentsia called the Young Ottomans was grounded on the principles of “ending oppression of the Ottoman administration and establishing justice.” Led by Ali Suavi, Ziya Pasha and Namik Kemal, the group expressed criticism towards the Ottoman government regarding its repression, restrictions on the freedom of citizens, and the deterioration of people’s socio-economic conditions led by poor governance. The movement that the Young Ottomans initiated against the incompetent and oppressive government officials is regarded as the precursor of the democratic thought movement in the history of Turkish political thought.

The Young Ottomans attempted to explain and elucidate the views that they adopted in a society shaped by the social and cultural virtues of the Islamic faith, using the concepts inherited from the Islamic thought and culture rather than the concepts derived from the Western thought. In this period, the aforementioned young intelligentsia preferred to build their thoughts around the concepts of classical Islamic political theory. In this regard, said dissident intelligentsia integrated the principle of justice into their rhetoric, which was seen as a necessary condition for government legitimacy according to the classical approach of Islamic politics. “Establishment of justice and struggle against oppression” have essential roles to play in the Young Ottomans’ opposition.

Intending to attract attention to the continuity and changes of Turkish political thought and concepts throughout the modernization process, this paper aims to review the writings of the dissident intelligentsia in the Tanzimat Era and to reveal the changing content and usage characteristics of the justice and oppression concepts.

Keywords: 1. Young Ottomans, 2. Modernization, 3. Justice, 4. Oppression, 5. System of Consultation

Giriş¹:

Düşünce tarihimizde Yeni Osmanlı hareketi olarak bilinen bir grup aydının Osmanlı devletinin içerisinde bulunduğu şartlara, Avrupa devletleri ile olan münasebetlerine, devletin, idari, hukuki, mali ve sosyal problemlerine ilişkin yazmış olduğu yazılar Tanzimat döneminin anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli kaynak metinler arasındadır. Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa'nın öncülüğündeki bu düşünce hareketi, Türk düşünce tarihi üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla, Batı düşüncesi tesirinde gelişmiş, modern ve aynı zamanda mevcut Osmanlı hükümetine muhalif bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Ondokuzuncu yüzyıl Türk düşünce tarihi çalışmalarında, Yeni Osmanlı söylemi bir parantez içerisine alınarak ve hatta kendinden önceki siyasi söylem ile irtibatları gözardı edilerek, başka bir ifadeyle karşılaştırmalı bir incelemeye konu edilmeden, bütünüyle yeni, modern, seküler ve hatta devrimci bir düşünce ürünü olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte sözkonusu aydınların eserleri dikkatlice incelendiğinde onların geleneksel Osmanlı siyaset düşüncesi ile olan irtibatları, ileri sürmüş oldukları düşüncelerde kullandıkları tez, kavram, örnek kişi ve olayların ortaklığı dikkat çekecektir.

Farklı yüzyıllarda yazılmış nasihatname, siyasetname ve kroniklerde, bir dönemi, bir durumu veya bir düşünceyi anlatmak için kullanılan ayet ve hadislerde, kişi, olay ve örneklerde büyük benzerlik ve paralellikler vardır. Osmanlı tarihçi, bürokrat ve düşünce adamlarının kullandıkları üslup ve temalardaki benzerlik ve ortak yönler, Türk düşünce geleneğinde ortak duygu, düşünce ve tutumların gelişmesine ve sürdürülmesine imkan vermiştir. Tanzimat aydınlarının, özelde Yeni Osmanlıların yazmış oldukları metinlerde de sözkonusu ortak temaları görmek mümkündür. Bu yaklaşım ne yazık ki bugüne kadar çok az araştırmacı tarafından gözönünde tutulmuştur. (Yılmaz 2012:381).

Türk düşünce tarihi çalışmalarında ideolojik olarak değerlendirilebilecek bir diğer yaklaşım, Osmanlı siyasi düşüncesini gelenekselci ve modernist iki söylem üzerinden yorumlama çabası ve hadisesidir. Bununla birlikte Osmanlı siyasi düşünce geleneği içerisinde gelenekselciler ve modernistler arasındaki anlayış ve yorum farklılığı sanıldığından çok daha azdır. (Sariyannis 2015:154-174). Özellikle Onsekizinci yüzyılda Batı kültürünün bir üst kültür olarak kolayca Osmanlı devletine girdiğini, kültürel değişmeye neden olduğunu ifade etmek ve bunun beraberinde Onsekizinci yüzyıl devlet adamı ve entelektüellerini bütünüyle modernist

* Bu konuya dair ilk buluş¹⁷r, 7-10 Mayıs 2019 tarihinde Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde düzenlenen "1.Uluslararası Multidisipliner Sosyal Bilimler Kongresi (ICMUSS 2019)"nde "Transition From Absolute Government to Constitutional Government or Establishment of Justice: Justice and Oppression Perceptions of Tanzimat Era Intelligentsia" başlığı altında sözlü olarak sunulmuştur.

olarak tanımlamak da hatalı olacaktır. (Murphey 1999:117). Sözkonusu dönemin telif ve tercüme eserlerine baktığımızda İslam ve doğunun merkeze alınarak, islam kültür ve tarihine ilişkin eserlerin ağırlıklı olduğunu görebiliriz. (Murphey 1999:128-129).

Tanzimat dönemi aydınlarının devletin kurumlarındaki bozulma, askeri mağlubiyetler ve kötü yönetim için ileri sürdükleri sebepler, geleneksel “siyasetnâme”, “nasihatü’l-mülûk”, “nasihatü’l-vüzerâ” edebiyatındaki tezler ile karşılaştırıldığında, kaht-ı rical, rüşvet ve zulmün yaygınlaşması, adaletin sarsılması, idari ve mali kurumlardaki bozukluk, kamu görevlilerinin görevlerini ihmali, zevk u safaya düşkünlük, askerin disiplinsizliği gibi ortak konu ve tespitler olarak karşımıza çıkar.

Bu çalışmada, geleneksel Türk-Osmanlı siyaset düşüncesinin sürekliliğine ışık tutacak olması bakımından adalet ve zulüm kavramlarının Ondokuzuncu yüzyıla kadar olan anlam ve kullanım özelliklerine, Yeni Osmanlı düşüncesinin her iki kavramı söylemlerinde ele alışı biçimlerine, Batı düşüncesi ile şekillenen zihniyet yapısının Türk siyasal düşüncesi ve terminolojisinde ortaya çıkardığı değişime dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

I. Geleneksel Yönetim Anlayışında Adalet:

İslam-Türk siyasi düşüncesinde adalet ve zulüm kavramları, İslam siyasal geleneği, Eski Mezopotamya ve Antik Yunan düşüncesinin tesirinde oluşmuş bir ahlak felsefesi çerçevesinde ele alınıp yazılmıştır. Adalet kavramı islam düşüncesinde, özelde Selçuklu ve Moğol İlhanlıların yönetiminde, adab literatürü içerisinde, yönetimin meşruiyeti, ilahi adalete uygun bir ideal düzenin sağlanması, idarenin yasalara uygun mali düzenlemeler yapması, hukukun eşit olarak uygulanması, yöneticilerin halka yararlılığı, ihsanı ile ilişkili olarak ele alınıp tartışılmıştır. (Lambton 1988:31-33).

İslâm hukukuna göre siyasi otoritenin meşruiyetini ve halkın itaat yükümlülüğünü belirleyen temel ilke “adalet ilkesi”dir. Klasik İslâm düşüncesinde, yöneticiler ve yönetilenler ilahi hukukun belirlediği bir yükümlülük alanı içerisinde birbirlerine karşı sorumludurlar. Yöneticiler, Müslüman topluluğun çıkarlarını korumak, onları savunmak ve imkânlar ölçüsünde İslâm coğrafyasını genişletmek göreviyle yükümlüdür. Halk ise, yöneticilerine şeri hükümlere aykırı olmamak şartıyla itaat etmelidir. (Lewis 1992:109) Adalet, yöneticinin en önemli niteliğidir. Adalet, bir ahlaki değer olarak değil, aynı zamanda hükümdarın iyi uygulamalarının bütününe kapsayacak ilke ve uygulamaları kapsar. (Fodor 1986:219.)

Klasik İslam siyaset metinlerinde ideal olarak yüceltilen, devletin varlığı ve halkın refahı için tesis edilmek istenen adalet, ehil ve adil bir hükümdarın varlığı ile mümkün görülmüştür. İslam toplumunun hükümrani olan kişinin taşıması gereken vasıflar, yüksek ahlak

ile donanmış bir seciye ve toplumda ortaya çıkabilecek problemleri teşhis edebilecek bir öngörüdür. Siyaset ve nasihatnamelerde, hükümdar cemiyetin hastalığını teşhis eden ona göre muamele eyleyen kişi, yani “tabib-i hazık” olarak tanımlanmaktadır. (Anay 1994:572).

Geleneksel İslam düşüncesinde varolan adalet anlayışı, Türk yönetim geleneği ile hükümdarın mutlak hakimiyeti ilkesi ile birleşerek, hükümdarın halka adaleti, kuvvetlinin zayıfa karşı zulmünü önlemek ve halkın refahını sağlamak olarak yorumlanmıştır. Osmanlı devletinde sultanların tahta geçişlerini takiben buyurdıkları adaletnameler bu anlayışın tatbikidir. (İnalçık 2000:17, 75)

İslam siyaset düşüncesinde “adalete bağlılığıyla sürüsünün refahını sağlayan çoban hükümdar ideali” Osmanlı nasihatname, siyasetname literatüründe çok defa altı çizilen, tarihi tecrübe ile örneklendirilen bir ortak düşüncedir. Söz konusu düşünce, toplumda soyut olarak var olduğu düşünülen sınıflar arasındaki denge ile ilişkilendirilmiştir. Hükümdarın öncelikli vazifesi, sosyal yapının temeli olarak kabul edilen sınıflar arası uyumu, evrendeki dört element arasındaki denge ve somut ilişkinin sürdürülme zorunluluğu gibi korumalıdır. Vergi veren reaya ile vergi alan askeri yönetim arasında korunması gereken ilişki, ayırım, sosyal yapının temel unsuru kabul edilmiştir. (Howard 2011:189; Gencer 2003:123)

Bu bakımdan adalet, içtimai nizamın temeli olarak cemiyette gerçekleştirilmesi gereken bir idealdir (İnalçık, 1964:494). İlk olarak Orta Asya’da 1069’da Türk Karahanlı hükümdarı için yazılmış *Kutadgu Bilig*’de toplumda ideal olan işleyiş, adalet dairesi olarak adlandırılan formda tanımlanmıştır (İnalçık 2005:68). Kınalızâde benzer bir şekilde, 1563’te *Ahlâk-ı Alâî*’de Osmanlı toplumunda adaletin tesisi için kurumlar arası ilişkiyi, cemiyet-siyaset ilişkisini izah etmiştir. Osmanlı ahlak ve siyaset metinlerinde, hükümdarın koruması gereken, idarenin işleyişini ve kurumların fonksiyonunu ele alan bu sistemin nesren ve nazmen farklı ifadelerini farklı dönemlerde görmek mümkündür (Hasan Kafi Akhisarî 1331:17.)

Kuruluş dönemini takiben, Sultan III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed dönemlerinde yayınlanan adaletnâmeler yukarıda sözünü ettiğimiz ideal forma yaklaşma gayesi güden düzenlemeler olarak, şer‘-i şerif ve örfi düzenlemeleri teyit etme, askeri düzeni sağlama, sadrazamın ve yerel yöneticilerin otoritesini güçlendirme ve özellikle reayayı koruma amacını taşıyordu. Bunun yanında kurumsal yapıyı, ilmiye ve seyfiyeyi nizam altına almak için somut düzenleyici kurallar getiren kanunnameler de pek çok kere düzenlenmiştir. Bu kanunlarda zulüm suçlarının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu tür düzenlemelerin etkinliği idare tarafından “zulüm teftişleri” yaptırılarak kontrol edilmiştir. (İpşirli 1999:173) İslam devletlerinde Harun Reşid döneminde yasalaşan, Selçuklu ve Osmanlı idareleri tarafından da sürdürülen Sultanın

mezalim mahkemelerine başkanlık yapması anlayışı, kanun ve hükümlerin pratiğinin denetlenmesi anlamında önemli bir uygulama olmuştur. (Rabbat 1995:5)

Devlet yönetim geleneği ile hükümdarın toplumda var olduğu düşünülen sosyal dengeyi korumak adına tüm sınıf ve gruplara eşit mesafede olması ve kanunu herkes için adaletle uygulaması yukarıda sözünü ettiğimiz ideal toplumsal denge/düzen açısından önemlidir. Türk devletlerinde hükümdarın “ihkak-ı hak” vazifesi, hakkın yerine getirilmesi, muhatabına teslim edilmesi, toplumsal yaşam ve ilişkileri inşa eden anlayış ve ilkeler bütünü, törüü dikkate alarak gerçekleştirilmelidir. Türk devlet anlayışına göre adalet, hükümdarın bir ihsanı değil, törünün doğru ve tarafsız bir şekilde herkes için uygulanması olarak anlaşılmıştır. (İnalcık 1969:107; İnalcık 2000:22, 75). *Kutadgu Bilig*'deki egemenlik anlayışına, “hakimiyetin törüden, kanun ve nizamdan ayrılmaması hatta hakimiyetin bizzat törü ve kut olduğu inancı”na böyle bir zaviyeden bakılmalıdır. (İnalcık 2000:20).

Adaletin gerçekleştirilmesi, yöneticiler için şariat, kanun ve örf ile düzenlenen bir vazife olarak düşünülürken, vatandaş için adaleti aramak, talep etmek, meşru bir yoldur. Bu sebeple zulmün kaldırılması ve adaletin tesisi gibi taleplerle bireysel ya da grup olarak mahkemelere yapılan başvurular, çoğu zaman bir fetvaya, kanun maddesine ya da yerleşmiş bir örfе dayanmıştır. Halkın merkeze gönderdiği arzuhalles, yöneticilerin haksız fiillerinin cezalandırılması, sorumluların görevlerinden alınması, sürgün edilmesi gibi sonuçlar doğurduğu gibi, merkez ve taşra yönetiminde yeni kanuni düzenlemelerin gerekçelerinden birisini oluşturur. Adaletnameler başta olmak üzere diğer örfi hukuk metinleri bu bağlamda yapılan hukuki düzenlemelerdir. Devletin varlığı ve devamı adalet ile doğrudan ilişkilendirilmiş ve bütün kanun ve düzenlemelerin temel prensibi adaleti koruma ilkesi olmuştur. (Yılmaz 2008:404; Bilgili ve Öztaşkın 2007:426)

Ortaçağ İslam siyaset kitapları, teorik metinlerden daha çok, hükümdarlara iyi bir devlet idaresini öğretme amacı güden nasihat kitaplarıdır. Nasihatnameler, Türk-İslam ve İran kurumlarının tesirinde oluşmuş bürokratik yapının kanun idaresi, liyakatin önceliği gibi anlayış ve değerleri sürdürme ve siyasal geleneğin tevarüsü gayesini de güder. (Howard 2011:189) Kelile ve Dimne, Kabusname gibi bu türün örnekleri birçok kere Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bunun yanında bu eserlere yazılan şerhler, nasihatname literatürünün Osmanlı dünyasında gelişimine katkı sağlamıştır. (Fodor 1986:218, 221).

Bürokrasisinin çeşitli kademelerinde görev yapan, ulema dışında, eğitimli seçkinler diyebileceğimiz bir memur sınıfı tarafından kaleme alınan bu eserler içerisinde, siyaset ve devlet idaresi, ahlak kurallarını anlatan pek çok risale vardır. (Lewis ss. 36-37; İnalcık 2000:13). Siyasi ve idari yönetimin pratiği üzerine yoğunlaşan eserler, Osmanlı bürokrasisinin temel

ilkelerini tespit edebilmek adına önem taşımaktadır. Bu türün örnekleri, resmi devlet ideolojisini tahkim etmek gibi üst bir amaç da taşırlar. Bunun yanında sözkonusu eserler, devletin resmi görevlileri için bir rehber metin, yol haritası sunar (Aksan 1993:53; Lambton 2014:210).

Siyasetname ve nasihatnameler nizam-ı alem dediğimiz bir üst siyaset anlayışının tatbikini amaçlayan, yöneticilerin eylemlerini yaratıcının iradesi ile uyumlulaştırmaya çalışan metinlerdir. “Nizam-ı alem” kavramı, düşüncesi, Osmanlı siyaset düşüncesinde, kavramsal içeriği geniş bir yoruma dayanmakla birlikte, hükümdarların cihana hakim olması ve toplumlar arasında barışı sağlaması, fiziki alemin düzeni gibi anlamlara gelmektedir. (Görgün 2000:180-184.) Bu sebeple padişahlar kendilerini alem-penah yani alemin sığınağı olarak görmektedirler. (Özcan 1980:23) Osmanlı siyaset pratiği, saray ve yöneticilerin her türlü iradesi, sözkonusu siyaset anlayışı ile irtibatlıdır.

Adaletin korunması, “terfih-i reaya” yani halkın durumunun iyileştirilmesi Osmanlı siyaset düşüncesini inşa eden ahlak kitaplarında sık sık vurgulanır. Kanuni Sultan Süleyman döneminin kadısı Semerkandî, Sultanın âdil olmasını hukuka, şeriate olan riayetini ve zulme mani olmasını en önemli vasıflardan biri olarak zikretmektedir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa (ö.1717) halkın hoşnutluğunun adaletin temini ile olacağını ifade ederken padişahların adalet ile hükmetmeleri halinde hazinenin artacağını, halkının çoğalacağını, memleketinin mamur olacağını, zenginliğin artacağını ifade etmektedir. (Defterdar Sarı Mehmet Paşa 1969:23)

Sultanın toplum düzenini sağlamak amacıyla verdiği cezalar, adaletin temeli kabul edilmiş ve pek çok nasihatnamede ⁶ertelenmesinin mümkün olamayacağı belirtilmiştir. (Black 2001:204; Mustafa Kesbî 2002:14). Hasan Kafi Akhisarî'nin, *Usulü'l-Hikem fî Nizami'l-Alem* isimli eserinde “Siyaseti güzel olanın riyâseti daim olur”, “Adalet itmek dindendür, dahi, padişahın kuvvetinden olur” ifadeleri doğrudan yukarıda sözünü ettiğimiz siyasi iradenin tatbiki ile irtibatlıdır. (Hasan Kafi Akhisarî 1331:55 Mustafa Kesbî 2002:293) Sultan Süleyman'ın adaleti temin amacıyla taşkınlık yapan kamu görevlilerini süratle ve şiddetle idam ettirmesi bu açıdan değerlendirilmelidir. (İnalçık 1969:110)

Düzenin Bozulması: Zulüm

Türk-İslam siyaset düşüncesinde nasihatname olarak derlenen literatür içerisinde, Asrısaadet, şeriatın pür ve ideal uygulaması olarak görülmüştür. Nasihatname yazarları, İslam siyasi düşüncesinin ideal ve ilkelerini ve bu ilkelerin en iyi pratiği konusunda kendi yaşadıkları çağın öncesinde farklı dönemleri altın çağ olarak idealize etmişlerdir. Buna göre Fatih, Yavuz ve Kanuni dönemleri nasihatname yazarlarına göre altınçağ olarak tanımlanmıştır. (Özvar 1992:140) Osmanlı nasihatname yazarları, içersisinde bulundukları dönem ile kadim gelenek, idealize edilmiş altınçağ arasındaki siyaset ve toplum düzeni açısından var olan farklılığı, toplumun ve devletin kurumlarında ortaya çıkan problemleri değişim olgusu ile irtibatlandırmışlardır. Fakat onların metinlerinde sözkonusu siyasi, sosyal ve ekonomik değişim, olumsuz bir olgu olarak ele alınmıştır.

Osmanlı siyasal düşüncesinde adalet kavramı çerçevesinde inşa edilmeye çalışılan düzenin icrasında karşılaşılan bütün eksiklikler ve uygulama güçlükleri “zulüm” kavramı içerisinde görülüp izah edilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan sözkonusu metinlerde, zulüm, “Bir kimseye adalet verme yerine, hakkını ondan esirgemek” olarak tanımlanmaktadır. (Mumcu 1985:3) Osmanlı dönemi nasihat kitaplarında Gazzali'nin *Nasihat el-Müluk* isimli eserinde geçen “Mülk (devlet) küfürle devam edebilir, ama zulümle devam edemez” anlamındaki söz, sıkça örnek gösterilmiş, Koçi Bey, bu ifadeyi “Küfür ile dünya durur, zulüm ile durmaz” anlamında tekrar etmiştir. “Memalik-i islamiyede bir memlekette zerre kadar bir ferde zulüm olsa Rûz-ı cezada mülûkden sual olunur”, “Adalet tûl-i ömre sebebedir ve intizam-ı ahval-i fukara padişahlara mucib-i cennettir” (Koçi Bey 1303:67) gibi deyişler sosyal yapıda sürdürülmesi gereken denge ve nizama, reyanın adaletle yönetilmesine vurgu yapar. (Koçi Bey 1303:77)

Osmanlı padişahlarının tahta geçer geçmez yayınladıkları adaletnameler, zulmü ve teaddiyi ortadan kaldırmaya, kamu görevlilerinin usulsüz uygulamalarını durdurmaya ve zalimlerin katline hükmederdi. (Mumcu 1985:30) Kamu görevlilerini ve tebeayı bir hukuk dairesi içerisine alma çabası olarak değerlendireceğimiz adaletnameler, hükümdarın gücünü ve otoritesini temsil ederdi.

Siyasal ve toplumsal yapıdaki bozulmanın önüne geçmeyi amaçlayan nasihatname yazarları da siyasi ve sosyal düzeni koruyacak, devamını sağlayacak ilkelere dair görüşlerini, daire-i adliyye, aksâm-ı erbâ'a, erkân-ı erbâ veya anâsır-ı erba'a gibi kavramlar çerçevesinde

açıklamışlardır. (Öz 1997:12; Savaş 1999:88) Farklı dönemlerde yazılmış metinlerde, devlet düzeninde ortaya çıkan bozukluk, sınıflar arası dengenin bozulması ile ilişkilendirilmiştir. Osmanlı devletinin kuvvetli zamanlarındaki devletteki düzen hakkında Koçi Bey, Divan-ı Hümayundaki üye sayısının da üç sınıf arasındaki dengeye göre oluştuğunu ifade etmektedir. (Koçi Bey 1303:16).

Osmanlı devletinde siyasi ve sosyal düzenin bozulması, devlet ve toplum düzenine ilişkin ilkeleri belirleyen, ideal kanun olarak kabul edilen Sultan Süleyman'ın kanunlarına itaatın terkedilmesi ile ilişkilendirilmiştir. (İnalcık 1969:106) Sınıflararası dengede Bürokratların (ehl-i kalemin), askerlerin (ehl-i seyfin) işine karışması önemli bir problem olarak ifade edilmektedir. (Şem'dânî-zâde 1981:10). Askeri ıslahat ve düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışan merkezi hükümetin karşılaştığı en önemli güçlük ulemanın elinde tuttuğu vakıf gelirlerini siyasi idareyle paylaşmak istememesi ve yenileşme hareketlerine şiddetle muhalefet etmesidir. (Beydilli 1999:26, 33)

Osmanlı devlet adamları (ehl-i örf), siyasetname, nasihatname ve layihalarda zulüm ve zulmün işleyiş biçimlerine karşı olsalar bile zulmü ortadan kaldıracak ilke ve düzenlemeleri, işleyiş ve uygulamaları dönemselsel olarak farklı sorun ve etkiler nedeniyle etkin bir şekilde gerçekleştirememişlerdir. (Mumcu 1985:38) Özellikle 17. yy sonrasında yüksek rütbeli subayların halka kötü muamelesi, zaman, kapsam ve uygulama kriterleri bakımından hukuka aykırı, kanunsuz vergi toplaması ve rüşvete meyli yabancı gözlemcilerin eserlerine konu olmuştur. (Mumcu 1985:11; Howard 2011:191-192) Zulüm ve hırsızlık yapan din adamları, zorla ev basıp para çalan yeniçeriler, kendi özel işi için reyayı kullanan müteferrikalar, haham ve papazlarla birleşip halkın ödediği cizyeyi yüksek bedel ile toplayan vergi görevlileri vardır. (Mumcu 1985:18)

Klasik dönem nasihatname metinlerinde Osmanlı devletinin kurumsal işleyiş ve ilişkilerinde merkezi yönetim ile yerel otoriteler arasındaki uyumun bozulmasının sebeplerinden biri olarak “kaht-ı rical” (yetişmiş insan eksikliği) problemi gösterilir. *Sevanihü'l-Levayih* isimli eserde devletin liyakatsiz ve kötü niyetli bürokratlardan kurtarılması, “kaht-ı rical” sorunu etrafında tartışılmıştır. (Çınar 1992:31) Canikli Ali Paşa (1711-1785), *Tedbir-i Cedid-i Nadir* isimli Sultan I. Abdülhamit'e sunduğu eserinde, Osmanlı devletinin temel problemlerinden biri olarak “ednâ âdeme a'lâ rütbe verilmesi” olarak göstermiştir. (Savaş 1999:97, 100) Tatarcıkzade Abdullah Efendi, Osmanlı bürokratlarının, özellikle taşrada valilerin, Avrupa'daki mevkidaşlarının bilgi ve tecrübe bakımından çok geride olduğunu ifade etmektedir. (Aksan 2011:202)

Geleneksel siyaset düşüncesinde, adalet ve intizamın bozulmasının sebepleri arasında devlet adamlarının İslâmî hükümlere riayet etmemesi başka bir ifade ile şer'in ihmalî gösterilmiştir. Klasik dönem “zulüm” anlayışı da büyük ölçüde şer'in ihmalî anlayışı çerçevesinde tartışılmıştır. Onsekizinci yüzyılın vakanüvisi Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Tarihi*'nde devletin savaşlarda karşılaştığı yenilgiyi, muvaffakiyetsizliği şer'e olan itaatsizlikle izah eder: (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi 1976:76)

“Bu dîn-i mübînin zuhuru ve kıyâmı ve bu Devlet-i Osmaniye'nin zuhûru ve kıyâmı salâbet-i İslâmiye ve şer'-i metnîni icrâ ileidir. Bir vezir kitabullahın hükmünü tenfiz eyliye elbette muzaffer ve mansûr olur ve hangi vezîr ihmal ve terk eyliye; elbette mağbûn ve münhezim olur. Bunda kâr-ı akil kitabullahın ahkâmını yerine getirüb, harac-gûzar zımmilerin ırzı ırzımız gibi malı malımız gibi demi demimiz gibidir. (...) Bu makale hükkâma düsturü'l-amel olmağa şayandır. Bu dîn-i mübin ve bu devlet-i metin'in gerek seferde, gerek hazerde kıyamı ve sebatı daima her ameli şer'-i kadime tatbik ileidir.” (Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi 1978:122)

Dürri Mehmed Efendi (1736- 1774) *Nuhbetü'l-emel fi Tenkihi'-Fesâdi ve'l-Halel* isimli eserinde Osmanlı devletinin yükselmesini devleti yönetenlerin şeriate olan riayetleri ile açıklarken, devletin güç kaybını da yöneticilerin rehavete kapılmaları ile açıklamıştır. (Savaş 1999:92) Siyasetname eserlerinde, devletin yönetim kadrosunun, memurların “ahkâm-ı şeri'at-ı mazhariyeyi icraya ve herhalini şer'-i şerife tatbik bürle adl üzre hareket eylemeğe say ol[maları]” gerektiği vurgulanmaktadır. (Şehid Ali Paşa 1328:140-141)

Zulüm ile ilişkilendirilen suçlarda, bir diğer büyük problem, memurların halka karşı kötü niyetle muameleleri ve rüşvetin yaygınlaşmasıdır. Lütfü Paşa, Osmanlı devletindeki askeri, mali problemlerin temel kaynağı olarak rüşveti görmektedir. (Fodor 1986:223). Tatarcık Abdullah Efendi, Osmanlı bürokrasisinin bozulmasının nedenlerinden biri olarak atamalarda saray halkı ve görevlilerine ödenen paraları işaret etmektedir. Yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkisinde özellikle halka yapılan zulümün saiklerinden biri memurların üst kademelere ödedikleri rüşvetleri telafi etmek için halka yükledikleri aşırı vergilerdir. (Öz 1997:56; Davison 2002:613; Fleischer 1996: 98). Tanzimat dönemine gelindiğinde vergilerin toplanması derebeyi ve ayanların muhalefeti nedeniyle ciddi bir sorun haline gelmiştir.

II. Tanzimat: Adaletin Yeniden Tesisi

Tanzimat, Batılı ve modern bir kanun metni inşasıyla idareyi bozulan aksamlarından kurtararak, yeniden tesis etmeyi ve modern ulus devletlerin temel unsuru olarak kabul edilen bir pozitif hukuka ulaştırmayı amaçlamıştır. Tanzimatçılar, devletin kurtuluşunu ‘değişmez esaslara müstenit bir iç idare’nin tesisine” bağlamaktadır. (Mardin 1997:293; Berkes 2002:213). Fermanın ilanı ile idare ve hukuk sisteminde yapılan değişiklikler, ‘keyfilik’ten ‘hukukî’liğe, ‘kanunsuzluk’tan ‘meşruiyet’e, ‘emniyetsizlik’ten ‘emniyet’e geçiş” olarak ifade edilmiştir. (Velidedeoğlu 1999:139.)

Reşit Paşa’nın idari, mali ve hukuki alanda başlattığı düzenlemeler, hazinenin kaynaklarını korumak, finansal sistemi düzene koymak, yeteneksiz memurları görevden uzaklaştırmak, yolsuzluk ve rüşvete bulaşanları görevden almak ve akraba kayırmacılığını önlemek gibi devletin temel birimlerinde kurumsal işleyişi güçlendirmeye yöneliktir. (Davison, 2002:616) Bununla birlikte, fermanı ve devamında gerçekleştirilen düzenlemeleri, devletin Onsekizinci yüzyılın başından itibaren sürdürdüğü “iki yüz yıllık tecrübe edilmiş bir reformlar silsilesinin devamı olarak” da düşünmek gerekir. (Reinskowski 2017:42)

Reşid Paşa’nın sadaret döneminde, 1838 (1254) tarihli Memurine mahsus Ceza Kanunu ile memurların işleyebileceği suçlar ve bu suçlara verilecek cezalar belirlenmiştir. Bu kanunda modern hukukun en önemli ilkelerinden biri olan kanunsuz kimseye ceza verilemeyeceğine dair hüküm kabul edilmiştir. (Mumcu 1985:33) Yaklaşık iki yıl sonra düzenlenen 1840 tarihli Ceza Kanunu ile kamu görevlilerinin rüşvet, gasp ve müsadere gibi işleyeceği suçlara verilecek cezalar belirlenmiştir.

Osmanlı hükümeti, Osmanlı eyaletlerinde, halka baskı uygulayan, usulsüz vergi toplayan ve kendi çıkarlarına hizmet eden memurlar hakkında soruşturmalar açarak cezalandırmış, bütün vilayetlere memurların halka işkence ve baskı yapmasını yasaklayan bir irade göndermiştir. (Ortaylı 2001:96). Reşit Paşa, fiiliyatta yöneticilerin yargılamasız olarak vermiş oldukları infazları da mercek altına almış, Edirne valisinin iki kişi hakkında verdiği idam kararı üzerine valiyi soruşturmaya tabi tutmuş, Sadrazam Hüsrev Paşa, rüşvet suçlamasıyla yargılanmıştır. (Engelhardt 1999:48) Buna benzer ceza örneklerine arşiv kayıtlarında rastlanılabilir.

Tanzimat dönemi idarecileri, idareyi güçlendirme amacıyla hem merkezi yönetim hem de yerel yönetim ilkelerini yeniden düzenlemiştir. Merkezi hükümette geniş yetkilerle donanmış bir iktidar gücü oluştururken, yabancı sefirlerle kurmuş oldukları dostluktan istifade ederek konumlarını pekiştirmişler, sultanın otoritesi karşısında etkin bir güç olmuşlardır. Bu

dönemde, padişahın bir sadrazam veya vezirini görevinden alması, kolayca uluslararası bir mesele olabilmektedir.

Sözkonusu reform çabalarına rağmen, Osmanlı devletinin Tanzimat sonrası zaman dilimi, “teşkilat bakımından zayıf” bir dönem olarak görülmüştür. (Uzunçarşılı, 1988:5). Tanzimat döneminin kurumsal işleyiş anlamında zayıflığının başlıca nedenlerinden biri, dönemin özellikle taşra birimlerinde çalışan yöneticilerin, “Babıali kalemlerinde yetişmiş, başlıca yeteneği kitabet denilen yazışma kurallarını bilen (eğitimsiz) kimseler” olmasıdır. Bu memurlar, taşra idaresinin gerektirdiği bilgi, donanım ve anlayışa sahip değildir. Ehliyet ve liyakatin gözetilmediği, kişisel ilişkilerin atama ve terfileri belirlediği bürokrasi yapısı Osmanlı devletinde yönetimin en önemli problemlerinden biridir. (Çadırcı 2017:215; Akyıldız 2012:27).

Yeniliklerin uygulamasında karşılaşılan güçlükleri çözmede ve başarısızlıklarda sorumluluk taşradaki valilerde görülmüş ve onlardan eski usulleri terkedip yeniliğe adapte olmaları, Tanzimat’ın ilke ve hükümlerine uygun hareket etmeleri istenmiştir. Muhassıllık teşkilatının vergi toplamada başarısızlığı üzerine iltizam usulüne geri dönmüş, valilere tekrar geniş yetkiler verilmiştir. Osmanlı hükümeti merkezi idareyi ve mali denetimi etkinleştirmek amacıyla valiler arasında daha etkin ve geniş çaplı atama ve yer değiştirmeler yapmıştır. (Çadırcı 2006:135). Müşir ve valiler, Tanzimatın ilanından sonra özellikle eyalet merkezlerinde kurulan Büyük Meclislerin Başkanlığını da üstlenmiştir. Müşir ve valilere tanınan geniş yetkiler, sözkonusu kamu görevlilerinin Tanzimatın hükümlerini tam manasıyla anlamadıkları, eksik uygulamalara sebep oldukları, halka karşı haksız muamele ettikleri, rüşvet aldıkları gibi şikayetler nedeniyle problem konusu olmuştur. Ankara müşiri Davud Paşa’nın halktan fazla vergi topladığı Ankara Büyük Meclisinin kayıtlarına geçmiştir. (Çadırcı 1987:98).

Özellikle taşra yöneticilerinin, Tanzimat’ın yerel yönetime ilişkin getirmiş olduğu değişikliklerden olumsuz etkilenmesi, çıkarlarının zarar görmesi, bu grupların yenileşme hareketlerini sürdüren padişah ve hükümetine muhalefet göstermelerine neden olmuştur. Önce uygulamanın beraberinde getirdiği aksaklıklar üzerinden sonra da doğrudan reformcu kadronun şahsi çabalarını kötü niyet olarak göstererek reformları bidat, zulüm ve gavurlaşma olarak yorumlamaya, reform çabalarını yıpratmaya çalışmışlardır. (Beydilli 2007:177) Düzeni ıslah çabaları, idarenin işleyişi içerisinde bulunan orta düzeyde memuriyet yapan genç bir aydın grubu tarafından da hukuksuzluk ve zulüm olarak eleştirilmiş ve adaletin tesisi bakımından yetersiz görülmüştür.

Yeni Osmanlı Söyleminde Adalet ve Zulmün Nedenleri

Tanzimat aydınlarının özellikle siyasal, ekonomik ve toplumsal problemlere ilişkin ileri sürdükleri çözüm önerilerinin klasik Osmanlı adalet arayışı ve kanuna uygun bir yönetim anlayışı ile güçlü irtibatı olduğunu söylememiz gerekir. Osmanlı devletinin mevcut durumu ile kadim gelenek, idealize edilmiş altınçağ arasında bariz farklılık gören Tanzimat reformcuları, varolan problemleri yükselen Avrupa medeniyeti ve değişen dünya düzeni ile irtibatlandırmışlardır. Onların kendi dönemlerine ilişkin sorunları, geri kalmışlık problemi, ecnebi müdahalesi, ekonomik buhran ve halkın cehaleti meseleleri merkezinde tartıştıklarını ifade edebiliriz.

Tanzimat aydınları devletin kurumlarına ve sosyal yapının bütününe yayılmış bir atalet ve çözülmeden şikayet etmektedirler. Osmanlı sosyal ve siyasal yapısına ilişkin eleştirilerinde zamanla dozu artan bir geri kalmışlık düşüncesi ve yorumu görülür. Bu düşüncenin temelinde Batı kaynaklı düşünce ve eserlerle irtibatı artan Osmanlı aydınlarının kendilerini Avrupa-merkezli bir bakış açısıyla yorumlamalarının etkisi olmalıdır.

Yeni Osmanlıların, adalet temelli savunularında, devletin sınıf temelli yapısının bozulması ile siyasi ve idari kadronun, askeri ve ilmiye teşkilatının sağlayacağı denetimden uzaklaşarak etkinleşmesine tepki vardır. Devletin yeni düzeninin, teşkilatının en önemli problemlerinden biri, devletin çöküşüne sebep olabilecek politikalar üreten, yeni memur sınıfın bürokratik istibdadıdır. (Zürcher 2004:104-105). Dönemin aydınları, Osmanlı bürokratik yönetiminin temel problemlerine ilişkin yazdıkları metinlerde, ilk olarak ve sıklıkla vurgulanan problem, ileri gelen görevlerde, görevden alma ve yeniden atamadaki dikkat çekici artıştır. Özellikle Avrupa devletlerinin elçilerinin dahil olduğu, üst düzey bürokraside yöneticilerin atanmasına dair mücadeleler, hizip çatışmalarını artırmış ve hükümetlerin iktidarda kalma sürelerini etkilemiştir. (*Hürriyet*, No: 55; İnal 1982:15)

Memurları keyfî uygulamalardan alıkoyan düzenlemelerin gereği ve zorunluluğu, Namık Kemal'in gazetecilik hayatı süresince üzerinde durduğu temel bir konudur. (Namık Kemal, *Hürriyet*, No: 19, 2 Kasım 1868) Bürokrasinin mutlak olarak siyasi iradenin üzerindeki egemenliğini ortadan kaldırma düşüncesi, klasik sınıflararası denge idealinin bir yansıması ve devamı olarak Namık Kemal'in metinlerinde sıklıkla tekrarlanır. (Yılmaz 2008:386)

Ziya Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal'in metinlerinde Osmanlı siyaset düşünürlerince "ideal düzen" olarak tanımlanan Kanuni ve Yavuz dönemlerine ait varolduğu düşünülen siyasi ve sosyal yapının aksamaları arasındaki ilişki ve işleyiş vurgu, özellikle, gerikalmışlık, bozulma ve reform düşüncelerinin ifadesinde bir dayanak olarak varlığını sürdürür. (Çalışır 2011:46)

Klasik dönem siyasetname kitaplarında sistemin işleyişine ilişkin adalet ile zulümün düzen ile kaos ve aydınlık ile zulmet kavramları üzerinden izahı, sözkonusu aydınların eserlerinde de varlık bulur. Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın *Rüya* metinleri incelendiğinde sözkonusu düşüncenin zihinsel arkaplanda varolduğu görülecektir. Özellikle Namık Kemal'in hürriyet fikrinin hakim olduğu bir dünyayı aydınlık ve düzen ile hürriyetin yokluğunu ise zulmet ile açıklaması klasik adalet ve nizam-ı alem düşüncesinin tesirinde gerçekleşir.

Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı idare yapısının temel problemlerine ilişkin sözünü ettiğimiz düzenlemeler ve idareyi islah çalışmaları, Yeni Osmanlı olarak adlandırılan aydın grubunun Osmanlı hükümetine ve yerel idarelere ilişkin hukuksuzluk, zulüm, rüşvet ve israf konularını işledikleri eleştirilerini engelleyememiştir. Sözünü ettiğimiz aydın gurubunun, ileri gelen temsilcilerinin, Tanzimat hükümetlerini bürokratik istibdada neden olmakla suçlarken, devletin son iki yüz yıllık geçmişinde tekrarlanagelen bir kötü yönetim problemini de çözüme kavuşturmak istediklerini görürüz.

Kötü Yönetim: Yetişmiş İnsan Eksikliği

Yeni Osmanlıların hamisi Mustafa Fazıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e hitaben 24 Haziran 1867'de yazdığı mektubda, devletin kötü idaresinin temel nedenini, liyakatsiz, kötü ahlaklı idarecilere dayandırır. (Mustafa Fazıl Paşa 1329:8; Mardin 1996:307; Berkes 2002:275) Tanzimat sonrası yapılan kanuni düzenlemeler, yeni hukuki normları yorumlayacak, Osmanlı devletinin farklı sosyal ve kültürel özellikleri olan bölgelerine, insan yapısına uygulayabilecek uzmanlaşmış bir kadroyu gerektiriyordu. Ali Suavi, Tanzimat dönemi halk ayaklanmalarını ve kötü yönetimi, kamu görevlilerinin kanun ve nizamnameleri anlamak ve yorumlamaktan yoksun olmaları ile irtibatlandırmıştır. (Ali Suavi, *Le Mukhbir*, No: 27)²².

Devletin açık ve anlaşılır kanunlara olan ihtiyacı, özellikle dönemin iyi uygulamalarından biri kabul edilen Vilayet Nizamnamesi üzerinden Ali Suavi tarafından tartışılmıştır. Ona göre, Osmanlı devletinin kurumsal işleyişindeki problemler, nizamsızlıktan değil, kötü idareden kaynaklanır. (*Hürriyet*, No: 40; Yılmaz 2008:388) Ali Suavi, Tanzimat'ın ilanını takiben gerçekleştirilen idari ve mali düzenlemelerin taşrada katı bir şekilde uygulanmasının halkın hafızasında yer ettiğini, halkı titreten bir korkuya sebep olduğunu dile getirmektedir. (*Le Mukhbir*, No: 27, s. 2-3). Merkezileşmeye dönük reformların sert ve tavizsiz

²² Namık Kemal ise sözünü ettiğimiz kaht-ı rical meselesini hukuksuz işlerini bin türlü aldatmaca ile sürdüren memurların kadroları işgal etmesi ile açıklar: "Devlette işe yarayacak âdem yok deyü feryâd olunuyor ya dirayet ve iffet ve istikametle mevsûf ve ma'rûf ve haklarında tecrübeler mesbûk olanlar ayaklar altında bırakılıb nâ-ehiller ve dalkavukların ileri çekilmesi de a'lâmât-ı terakkiden midir" [Namık Kemal], "Yeni Osmanlılar ile Bâb-ı âli", *Hürriyet*, No: 3, 23 Rebiulevvel 1285/13 Temmuz 1868, s. 2.

uygulamasının diğerk bir örneği, dönemin Mısır'ında, İbrahim Paşa'nın hayata geçirdiği düzenlemeler de halkın tepkisine yol açmıştı. (Moaz 2006:170)

Yeni Osmanlı aydınları, Âli Paşa ve hükümetini, devlet otoritesini kendi menfaatleri çerçevesinde kullanmak ve kötü idare etmekle suçlamaktadırlar:

“Ulemadan bir zât İstanbul'a gelir, vaaz eder, nasihat yazar, daha taharetini bilmez birtakım müstebid²h-ı devlet tuttıkları gibi Anadolu'ya nefy ederler, padişahın kendi hanedanına zulm etmekten başka bir şeye iktidarı yok, ahalinin hali neuzübillah biri kahveye çıkıp da acaba bugün ne var ne yok dese mahbesde çürümek mukarrer. İşte Devlet-i Aliyye'nin *Hasta Adam* namını kazanarak kendine nisbet bir ufak fare hükmünde bulunan Karadağ'dan bile tiril tiril titrediği zamanlar da bu zamanlardır” (“Hasta adam”, *Hürriyet*, No: 12, s. 2).

Pek çok makale ve okuyucu mektubunda Tanzimat'ın ilanından sonra, memurlar ile halk arasında nefretin kuvvetlenerek arttığı ifade edilmektedir. (*Hürriyet*, No: 7, s. 2)

Hürriyet gazetesinde yayınlanan İstanbul mektuplarında İstanbul'da ortaya çıkan bir hadise nakledilir. Ayasofya Camii'nde iki müderris ders okuturken siyasete ilişkin bir mevzuda yeri geldiği için “zaleme” tabirini kullanır, bunun üzerine orada bulunan bir casusun ihbarı ile iki müderris tutuklanarak sorgu altına alınır. Söz konusu mektubun yazarı müderrislere yapılan muamelenin hukuksuzluğunu dile getirirken, Yavuz gibi öfkesi ile maruf bir padişaha “Allah zalimlere lanet eder” diye ders veren Zenbilli'nin, Sultan tarafından idareyi ikazı takdir edilerek, Anadolu ve Rumeli kazaskeri olarak terfi ettirildiği hatırlatılır ve klasik dönem Osmanlı idarecilerinin iktidarlarının başarısı adaletle ilişkilendirilir. (*Hürriyet*, No: 5, s. 4.)

Devletin merkez ile taşra ilişkisinin, geleneksel idari yönetim anlayışında, büyük ölçüde halkın devlete karşı yükümlölükleri üzerinden kurulur. Bu ilişkinin taraflarını bağlayan açık ve kati ilkeler bütünü olan örfi ve şeri hukuk sistemi memurların, bilgi, tecrübe ve iyi niyetleri çerçevesinde uygulanır. Kötü uygulamalar ise klasik dönemde merkeze ulaşan şikayetler ile açığa çıkarken Tanzimat sonrası dönemde dönemin gazetelerindeki vilayet haberlerinde, okuyucu mektuplarında kamuoyuna duyurulur. Bu bakımdan Yeni Osmanlı aydınları özellikle *Muhbir* ve *Hürriyet* gazetesinde vilayet haberleri ve okuyucu mektuplarına karşılık yazdıkları cevaplarda kamu görevlilerinin taşrada kötü uygulama ve tasarruflarını eleştirir: “Halka hükümetin dehşetini ilkâ için bir memur, yeni girdiği memlekette sokaklardan beş-on biçare toplayıp kimini asmak ve kiminin boynunu vurdurmak adet-i marûfeden olmuştur” (Namık Kemal, 2019:535-537)³. Ziya Paşa, Tanzimat'ın neden olduğu olumsuz sonuçlardan biri olarak halkın memurlara karşı savunmasız ve güvencesiz bırakılmasını gösterir:

³Memurların taşrada sahip oldukları ayrıcalıklar hakkında bkz. Namık Kemal, 2019:195-198.

“Tanzimat³’ın sonra her belde de meclisler yapıldı ve azası vücûh-ı memlekette tayin olundu. Fakat şu kadar bir fark var ki Tanzimat zulmedenin başını kesmek ve malını müsadere etmek gibi mücazât-ı şedideyi lağvettiğinden ve mahallî memurları dahi haklarında bir mahzâr-ı şikayet yap³ı havfiyle aza-yı meclisin ve hususiyle patrikhanelerin nüfuzundan dolayı Kocabaşı ve despotların taht-ı galebelerinde mahkum olarak men-i zulme kadir olmadıklarından ve kanunen cezâyı müstahak olan bir zalimi rüşvetle ve İstanbul’da tedarik ettiği taraftarları himmetiyle ekseriya muaf tutulduğundan şimdi her beldede taayyün eden aza-yı meclis ve papazlar eski derebeylerinden birkaç kat ziyade ahaliye taaddi eder oldular.” (Ziya Paşa, “Hatıra zeyli” Hürriyet, No: 41, 5 Nisan 1869, s. 6).

Ziya Paşa, Tanzimat’ın idareyi ıslah amaçlı bir belge olmakla birlikte uygulamasının olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade etmektedir. (Hürriyet, No: 36 s. 7-8.) Tanzimat’ın ilanından önce halkın temel problemlerinden biri ayan ve derebeylerce zulme uğraması iken, fermanın ilanı sonrasında halkın maruz kaldığı kötü muamelenin ve zulmün genişlediğini, özellikle Avrupa ülkelerine tanınan ticari imtiyazların Anadolu’da halkı pek çok mağduriyete uğrattığını ifade eder.

Halkın gayrimüslim tebea ile karşılaştırıldığında yüksek bir kurumun müdafaa ve korumasından mahrum kaldığını dile getiren Namık Kemal, özellikle gayrimüslim tebanın Avrupa devletlerinin konsolos memurları tarafından koruma ve güvence altına alınmasını müslim halkın aleyhine bir durum olarak değerlendirir. Hükümetin asli vazifesinin geleneksel yönetim anlayışında olduğu gibi hakkın adil olarak dağıtılması olduğunu belirten Namık Kemal, halkın¹ zorunlu olan ihtiyaçlarını hükümetin karşılamasını asli görev olarak adlandırır: “[Hükümet], hıfz-ı hukuk hizmeti[dir] (...) umûm tarafından efradının bir veya birkaçına havale olunmuştur. Hükümet veyahut devlet halkının böyle bir tevkili icra etmek şartıyla bulunduğu tavrına denilir” (Namık Kemal 2019:146-149). Şinasi’nin sözünü ettiğimiz düşünceye benzer bir yaklaşımla “hürriyet” fikrini “siyasi hakların eşit bir şekilde icra edilmesi” olarak adalet fikri ve teorisi kapsamında ele alması, Osmanlı-İslam siyaset teorisine dayandırarak açıklaması önemlidir. (Mardin, 1996:301)

Adalet ve hürriyet kavramları, Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı aydınının düşüncesinde, meşru bir yönetim için temel ilkeler olarak tanımlanır. Her iki kavram “mukaddes birer kaide” olarak görülüp, hükümet ve uygulamalarına meşruiyet kazandıran ilke olarak düşünülmüştür. Hürriyet kavramını, Türk düşüncesinde inşa eden kişi olarak bilinen Namık Kemal’in adalet ve hürriyet kavramlarını siyasi otorite için içiçe geçen ve birbirinin yerini alan manalarda kullandığını söyleyebiliriz. Aşağıdaki iki metin sözkonusu düşüncemize örnek teşkil etmektedir:

“Bu ma‘lûmdur ki dünyada hükümetin esasen vücuduna sebep olan ve h² veren adalettir. Vezâif-i sâirenin cümlesi adalete nisbet ikinci derecede kalır. Adaletin kemâlât-ı insaniye ve terakkiyât-ı medeniyece hâsıl edegeldiği tesirât-ı külliyei isbat

için delil getirmeğe hâcet göremeyiz. Nerede bir eser-i mamuriyet, hangi işte bir numune-i saadet görülürse tedkik olunduğu halde mebd-i zuhur ve hâmi-i bekası yine adalet olduğu meydana çıkar". (Namık Kemal 2019:261).

"Dünyada kanunların ve onların ahkâmına riayet etmekle mükellef bulunan hükümetlerin zuhuruna hak veren sebep efrâdın (...) hadd-i hürriyetten tecavüze gösterdiği inhimâktir" (Namık Kemal 2019:122).

Hürriyet düşüncesinin siyasi otoritenin meşruiyeti için haklı bir gerekçe olarak kurgulanması, Batı düşüncesinde olduğu gibi kişisel hak ve hürriyetleri güvence altına alan bir hukuk sistemi ile siyasi otoritelerin sınırlandırılması yaklaşımı dönemin aydınlarınca benimsenmiştir. Ziya Paşa, "halk hakimiyeti" düşüncesini Roussesau'nun "toplumsal sözleşme" kuramına dayandırarak açıklamakta, fakat sözkonusu düşüncüyü geleneksel hükümdarlık anlayışı ile irtibatlandırarak "Hükümdarları halkın hizmetçisi" olarak tanımlamaktadır (Mardin, 1996:380) Geleneksel eğitim görmüş, Ulema sınıfına mensup, bir Osmanlı bürokratu olarak Ahmed Cevdet Paşa da siyasal yönetim anlayışını halkın hukukunun güvence altına alınması manasında yorumlayacaktır: "Devletlerin birinci vazifesi, ihkâk-ı hukuk-ı ibad kaziyesi olup her asırda bu vazifenin ifasına bir suretle itina olunagelmıştır" (Gencer 2008:135)

Yeni Osmanlı aydınlarca adaletin icrası ile hükümetin meşruiyeti arasındaki bağlantı açık olarak ifade edildikten sonra, hükümetin hukuksuz uygulamaları ile zulümün sürdürülmesi, halkın tabii isyan hareketi ile ilişkilendirilmiştir. Namık Kemal'e göre halk, hükümetin haksız uygulamalarına "hadd-i tabîiyet" içerisinde karşı çıkma hakkına sahiptir. ("Usul-i meşverete dair mektupların beşincisi", *Hürriyet*, No: 17). "Hadd-i tabîiyet" in ölçüsü ise Şeriat ve hükümetin adalete olan riayetidir. Bir başka Yeni Osmanlı, Ali Suavi, hükümetin öncelikli vazifesinin "İcra-yı adalet etmek" olduğunu, idarenin bu görevi yerine getirmemesi halinde, halkın bu vazifeyi isyanla hatırlatacağını ifade etmektedir. (Le *Mukhbir*, No. 28, s. 1) Dönemin bürokratlarından Sadık Rifat Paşa'nın "Bir memlekette ahkâm-ı şeriyeye ve kavanin-i mevzu hüküm ve nizamdan ziyade şahsiyata itibar ve riayet olunur ise, ol-mahalle temekkün caiz değildir" ifadeleri bu bağlamda önemlidir. (Mardin, 2006:101)

Ali Suavi'nin *Le Mukhbir*'in 14. sayısından itibaren yayınladığı "Niçinci Mektub"ları halkın adalet arayışını tazyik eden, yukarıda sözünü ettiğimiz hükümetin siyasi meşruiyetini adalet düşüncesi ile ilişkilendiren çok önemli bir yazı dizisidir. Sözkonusu mektuplarda, Ali Paşa hükümetinin icraatları pek çok açıdan eleştirilir, hükümete sorular sorulur ve hatta hükümete siyasi icraatları ile ilgili ders verilir. Ali Suavi'nin bu yazıları, hükümeti tehdit eden bir içeriğe sahiptir. (Çelik 1994:559) *Hürriyet* gazetesinin 40. sayısında "Esile-i muhtasara" başlıklı bir yazıda, Ali Suavi'nin *Mukhbir*'de başlattığı "niçinci mektubu" yazı dizisi devam ettirilerek

hükümete eğitim, maliye ve dış ilişkiler alanında hesap soran, muhalefet bakımından dili ve üslubu güçlü, her sorunun “Niçin” soru edatıyla bittiği bir yazı yayınlanır.⁴

Tanzimat hükümetleri, başta Mehmed Emin Âli Paşa, hükümete sürekli kafa tutan Yeni Osmanlı hareketini, “bir fesad girişimi” olarak adlandırmıştır. Hatta gazete hakkında Şeriate ve Osmanlı hanedanına karşı olmak gibi ithamlar, hükümet yanlısı okuyucular tarafından gazeteye gönderilen yazılarla dile getirilir. Osmanlı siyasal geleneği içerisinde saraya, hükümete muhalif düşünce ve grupların yukarıda sözü edilen adlandırma ile yalnızlaştırılmaya çalışılması farklı dönemlerde de karşılaşılan bir hadisedir. Yeniçeriliğin kaldırılmasının üzerinden çok geçmeden, Sultan II. Mahmud, idari reformlarına muhalefet edebilecek bir grub ulemayı, dizginlemek adına bir Hatt-ı hümayun yayınlar ve burada Ulema içerisinde bir grubu “fesadât-ı şerîyye” olarak niteleyerek bütün ulemayı zan altında bırakır. Bu Hatt-ı Hümayun ulemanın tasfiye sürecinin başlangıcıdır. (Yeşil 2016:346).

Hukuksuzluk yahud Hukukun İhmali

Yeni Osmanlı düşüncesini temsil eden aydınların, klasik dönem bürokratları gibi Adaleti hukukun icrası olarak yorumladıklarını görmekteyiz. Zulümü ise yine öncülleri gibi hukukun ihmali yani örfi ve şeri hukukun ihmali olarak düşünmüşlerdir. Ali Suavi, adaleti gerçekleştiren ve umurun menfaatini gözeten yönetimi meşru, bunun aksine davranan idarecileri ise zalim olarak nitelendirir. (Yıldız 2015:248). Tanzimat’ın reformcu aydınlarının eserlerinde de klasik Osmanlı siyasal anlayışında olduğu gibi, yönetimin meşruiyet kaynağı Şeriattır. (Fodor 1986:228). Namık Kemal, eserlerinde Nasırüddin Tusi, İbn Sina, Devvani, Hüseyin Kaşifi gibi İslam düşünürlerinin görüşlerini inceler ve yorumlar. (Mardin 1996:98)

Tanzimat hükümetlerinin meşruiyetinin sorgulandığı bir husus da İslami kaidelere karşı sözkonusu devlet adamlarının takınmış oldukları tavır ve kayıtsızlıktır. Namık Kemal ve arkadaşlarının idarecileri sathi bir batıllaşma sebebiyle eleştirdiklerini, konaklarında Avrupalı bir yaşam usulü benimsemeleri sebebiyle toplumsal ahlak ve düzeni bozmakla itham ettiklerini görmekteyiz. Ziya Paşa, “Bu zatların **famîyalarından görülen emsal üzerine ekser rical-i devlet famîyalarından İslamiyete mahsus olan ırz ve edep ve namus ve haya ref olundu. Yaşmak, ferace kalkmak derecesine geldi**” (“Karıncı Kanatlandı”, *Hürriyet* No: 35, s. 2) Burada, özellikle sözkonusu idarecilerin “engin şeriat denizinin ortaya çıkardığı büyük fırsatları tamamen ihmal etmiş olmaları”na bir karşı çıkış vardır. (Mardin 1996:132)

⁴ Ali Suavi’nin olan bu yazı Namık Kemal’e atfedilmiştir. Bk. *Sürgünde Muhalefet Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi I*, Haz. Alp Eren Topal, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2018, s. 303.

Tanzimat dönemi sadrazamları içerisinde Mustafa Reşit Paşa'yı, Âli Paşa ile Fuad Paşa'dan ayıran Yeni Osmanlılar, Reşit Paşa'yı sözünü ettiğimiz eleştirilerden soyutlayarak, bir kurtarıcı olarak görme eğilimindedirler. Ziya Paşa'nın "Hatıra" başlıklı yazı dizisinde, Avrupa'da Onsekizinci yüzyılın başından itibaren yayılan ve kuvvetlenen "İslam mani-i terakkidir" fikrinin, Avrupa'da meşhur olan Voltaire, Diderot, D'Alambert gibi filozoflar tarafından Rusya'nın teşvikiyle ortaya atıldığı, İslam toplumları hakkında medeniyetten geri "hayme-nişin kabile" inancının, satın alınmış filozoflarca bütün Avrupa'ya yayıldığı belirtilmektedir. Ziya Paşa, bu bakış açısından Batılıları uzaklaştıran en önemli tesirin Reşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nı ilanı olduğunu ifade eder. (*Hürriyet*, No.34, s. 3; Namık Kemal 2019:223)

Islahat Fermanı'nda geleneksel hukuk dilinin dışında, şeri hükümlere, İslami uygulamalara vurgu yapılmaksızın gayrimüslim Osmanlı cemaatlerin hukukuyla ilgili düzenlemelerin kayda alınması Osmanlı devlet adamı ve aydınlarını rahatsız etmiştir. (Davison 1997:70) Bundan yaklaşık on yıl sonra Şura-yı Devlet'in açılışı dolayısıyla Abdülaziz'in okuduğu nutuk, şer'i müeyyideleri referans göstermemesi bakımından eleştirilmiş, Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile karşılaştırılarak, İslami ilkeleri yok sayan bir metin olarak değerlendirilmiştir (eL-Hakku Ya'lû velâ (...)) (*Hürriyet* No:1, 29 Haziran 1868) *Hürriyet* gazetesi başyazarı Namık Kemal, hükümetin yürütmüş olduğu kanunlaştırma hareketini, kaynağı şeriate dayanmayan ve Avrupa hukuk sisteminin üstünkörü nakli olarak değerlendirmekte ve şiddetle eleştirmektedir. ("Devlet-i Aliye'yi bulunduğu hâl-i haternâkden halâsın esbâbı", *Hürriyet*, No: 9) Şeriatın, İslâm toplum yapısını, tabiatını belirlediğinden bir İslâm toplumunda devletin esasının, toplumun tâbi olacağı kuralların zaruri olarak şeriate dayanması gerektiğini ifade eder. Bu sebeple İslâm toplumlarında tek bir kişinin iradesi veya çoğunluğun iradesi ile düzenlenmiş hükümleri, şer'î hükümlerle irtibatı olmadığı müddetçe kanun olarak kabul etmez.

Yeni Osmanlı aydınların metinlerinde, Tanzimat döneminde gücü ve etkisi merkezi bürokraside zayıflayan ulemaya saygı ve ihtiram gösterilmesi, memleketin bozulan düzeni ve sosyal yapısı hakkında onlarla istişare edilmesi hakkında hükümete tavsiye ve ihtarlar sözkonusu aydınların yazmış oldukları metinlerde dikkat çeker. Altınçağ olarak adlandırılan dönemde yöneticilerin ulemaya gösterdiği saygı ve itibar, özellikle adaletin tavsiyesi, zulmün meni bağlamında sık sık örnek olaylarla aktarılır. Namık Kemal, "Hasta adam" başlıklı makalesinde Fatih'in bir fermanı üzerine Molla Gürani'nin bu fermanı "Bunun hükmü hilâf-ı şeriattir. Padişah şer'e muhalif ferman gönderemez" diyerek yırttığını, Fatih'in bu durum

üzerine Mısır'a giden Molla Gürani'yi hediye ve taltiflerle makamına dönmeye iknaya, İstanbul'a getirtmeye çalıştığını anlatmaktadır.

Yeni Osmanlı söyleminde aydınlar kendilerini yerli ve milli, Osmanlı vatanının çıkarlarına hizmet eden bir yurtsever birliği olarak tanıtırken, Tanzimat hükümetinin ileri gelenlerini “Türkçe bilir Avrupalı” olarak tanımlayarak onları Osmanlı toplumunun değerlerini bilmez, bilir ise önemsemez, Fransızca'dan okuduklarını Osmanlı düşüncesine adapte etmeye çalışan kişiler olarak tanımlarlar. Özellikle Tanzimat paşalarını, kendi varlıklarını Avrupa'ya dost bir Osmanlı Devleti için zorunlu gören bir grup olarak tanımlamaları dikkat çekicidir. (“Avrupa şarkın asayişini ister”, *Hürriyet*, No. 24, s. 6-7)

Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi tarafından Osmanlı maliyesinin kötü yönetim, israf ve yanlış borçlanma nedeniyle içinden çıkılmaz hali pek çok yazıda tekraren dile getirilmiştir. Özellikle alınan borçların, zirai ve sanayi yatırımlarına, eğitimin yaygınlaştırılmasına kullanılacağı yerde israf edilerek, yöneticilere köşk konak yapıldığı, mali yönetimin ihmal edildiği ifade edilir: “Umur-ı maliye öyle bir köhne hırkaya benzer ki her neresinden tutulsa parçası elde kalır. Ve devletimizin en az atf-ı nazar ettiği bu dairedir” (*Hürriyet*, No: 21, s. 6). Ziya Paşa'nın mali bozukluğun derecesi için gösterdiği örnek dikkat çekicidir. Paşa, Avrupa'nın en gözde maliyecileri ile bir meclis kurulsa ve onlara ehil memurlar verilse, Osmanlı maliyesini düzgün bir muhasebe defterine dökemeyeceklerini ifade etmektedir. (*Hürriyet*, No. 21, s. 7). Mali konularda Tanzimat hükümetlerini şiddetli dille eleştiren Yeni Osmanlılar, 1840 tarihi itibarıyla devletin harice bir kuruş borcu yokken on dört yıl sonra devletin sekiz milyon keseye yakın borcu olduğu ifade eder. (*Hürriyet*, No. 22, s. 4). Ali Suavi, *Hürriyet*'te yayınlanan yazısında Ali Paşa'yı devletin bütçesinde oluşan büyük açıktan sorumlu tutarak, devlet için büyük bir bela olarak niteler ve paşanın katlinin vacib olduğunu belirtir. (*Hürriyet* No, 78, s. 1-3; Çelik 1994:190; Çakır 2001:188). Döneme ve hükümetin uygulamalarına dair yapılan eleştirilerin en önemli başlıklarından biri israftır.

Ziya Paşa, *Rüya* olarak bilinen “Sultan Abdülaziz Han Ziya Paşa-Ali Paşa” başlıklı yazısında, Anadolu'yu bir yangın yerine benzetmekte, halkın fakr u zaruret içerisinde olduğunu, Tanzimat öncesinde halkın derebeyleri tarafından ezilirken sonrasında vücut ve meclis azaları tarafından baskı altında tutulduğunu ve tüm bu eza ve cefanın kaynağı olarak padişahı gördüklerini belirtmektedir. (*Hürriyet* No: 68, s. 4). Bu metinlerde, İslam'ın ve ilk dört halifenin adil bir yönetim örneği olarak icraatlerine vurgu yapılır. Osmanlı padişahları içerisinde Fatih ve Yavuz Sultan Selim'in idarelerinden örnekler verilir.

Sonuç

Osmanlı siyaset düşüncesinde Tanzimat döneminde ortaya çıkan en önemli dönüşüm, Osmanlı devlet adamı, aydın ve entellektüellerinin, kendilerini dünya düzenine hakim bir cihan devletinin üyeleri olarak görmekten uzaklaşmalarıdır. Klasik dönem Osmanlı siyasetname yazarlarının metinlerinde ise bütün aleme üstün olan bir devletin üyesi olmanın ön kabulü vardır. (Yılmaz 2003:265)

Klasik Osmanlı siyasetname literatüründe adalet ve zulüm kavramları çerçevesinde yazılmış metinler incelendiğinde, yazarların sisteme ve idarenin işleyişine dair soyut tavsiyelerden ziyade somut düzenlemeler önerdikleri görülecektir. Yeni Osmanlı aydınların makaleleri incelendiğinde de Osmanlı maliyesine, askeriyesine merkezi ve yerel idareye dair yeni kanun teklifleri, kısıtlamalar ve somut düzenlemeler önerildiği dikkat çekecektir. Söz konusu aydınların makalelerinde yaşadıkları döneme, idarenin işleyişine dair zengin bir malzeme vardır. Yazarların doğrudan kendi dönemlerinin merkez ve yerel yönetim uygulamalarına ilişkin gösterdikleri örnek ve olaylar, modernleşme sürecindeki Türk bürokrasisi için zengin veri ve arşiv kaynağı durumundadır.

Tanzimat dönemi aydınlarının devletin kurumsal işleyişine ilişkin problemleri, klasik yönetim anlayışında birtakım siyasi kabulleri değiştirmek veya bütünüyle reddetmek suretiyle yeni bir siyasal sistem teorisi geliştirerek aşmaya çalıştıkları görülür. Örneğin Klasik İslâm düşüncesinde adalet ilkesi çerçevesinde düzenlenen yönetim anlayışı yerine siyasi hak ve hürriyetlerin temel meşruiyet aracı haline geldiği bir siyasal sistem kurgulamaktadırlar.

Tanzimat aydınlarının muhalif söylemlerinde, kişi hak ve hürriyetlerinin savunusu üzerine kurgulanmış bir hükümet eleştirisini dikkate alarak, modern-ulus devlet düşüncesinin Türkiye'deki öncüleri kabul ederek kutlamak; yazmış oldukları makalelerde, hükümeti garazkarlık ile itham ederken, hükümet faaliyetlerinin hukuksuzluğu konusunda sert bir muhalefet oluştururken tarafsız bir tutumla hareket ettiğini düşünmek, söz konusu aydınların kişisel öykülerini, bağlantılarını, hırslarını bütünüyle gözardı etmek olacaktır. Onların Osmanlı bürokrasisinde uygun kadro fırsatlarını arayan, bu noktada kendi bilgi ve tecrübelerini padişaha ve ileri gelen devlet erkanına hatırlatan yazılar da yazdıklarını unutmamak gerekir.

Adalet ve Zulüm kavramı etrafında Yeni Osmanlı aydınların söylemleri incelendiğinde, adaleti, hak ve hürriyetlerin muhafazası inancıyla birlikte siyasal sistemin en temel özelliği olarak tanımladıkları, geleneksel siyasi söylemi modern temalarla birleştirerek sürdürdükleri ifade edilebilir.

SUMMARY

The discourses of the opposition intelligentsia, who were called as Young Ottomans during the Tanzimat era, were based on the principles of "putting an end to the oppression of the Ottoman administration and establishing justice". The criticisms against the Ottoman government put forward by the group led by Ali Suavi, Ziya Pasha and Namık Kemal were addressed to the despotism of the government, restriction of the liberties of citizens, and the fact that people were obliged to become socially and economically needy due to poor administration. The opposition of the Young Ottomans against the unqualified officers who occupied the administration and their oppression is regarded as the beginning of the democratic thought movement in the Turkish intellectual history.

When the thoughts of those intelligentsia are examined, the association of their relations with traditional Ottoman political thought, the theses put forward by them, and the concepts, sample person and events they used is remarkable. The similarity in the styles and themes used by Ottoman historians, bureaucrats and thinkers enabled the development and continuity of common feelings, thoughts and attitudes in Turkish thought tradition.

In this study, it was attempted to draw attention to the meaning and usage characteristics of the concepts of justice and oppression until the nineteenth century, the way the new Ottoman thought addressed both concepts in their discourses, and the changes in Turkish political thought and terminology caused by the mentality structure shaped by Western thought, with respect to shedding light on the continuity of traditional Turkish-Ottoman political thought.

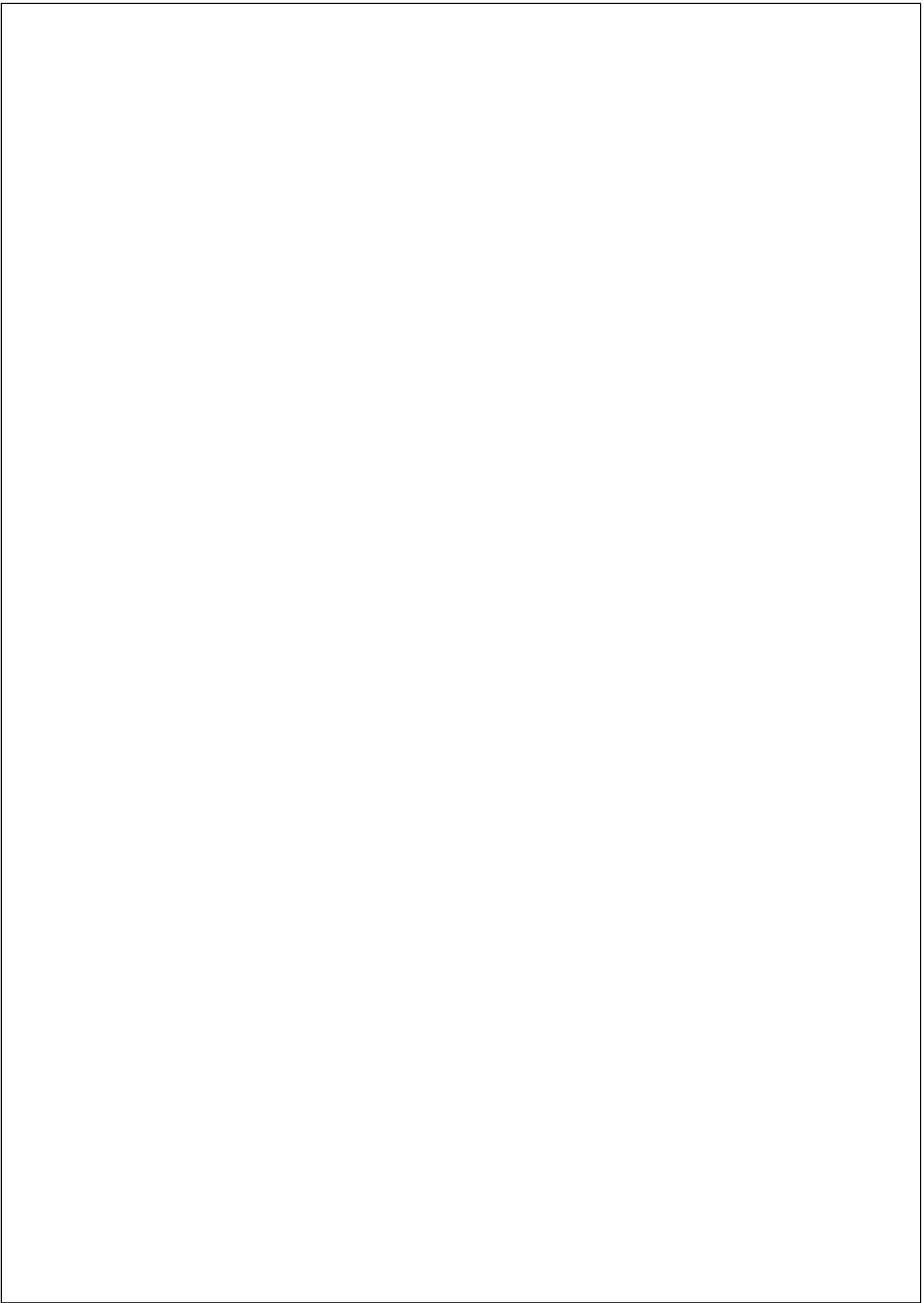
The sense of justice existing in the traditional Islamic thought was combined with the Turkish administration tradition and the principle of absolute sovereignty of the ruler and was interpreted as the justice of the ruler towards the people, preventing the oppression of the strong against the poor, and ensuring the prosperity of people. In the Ottoman state, the rescripts of justice decreed by the sultans following their accession were the application of this mentality.

All shortcomings and practical difficulties encountered in the execution of the system which was attempted to be constructed within the framework of the concept of justice in the Ottoman political thought were considered within the concept of "oppression", and an attempt to explain them was made. In this respect, in those texts, oppression is defined as "withholding one's rights instead of providing justice". "Kaht-ı rical" (lack of trained people) problem can be shown as one of reasons for the disruption of the harmony between central administration and local authorities in the institutional functioning and relations of the Ottoman state in the Ottoman counsel book (nasihatnâme) of the classical period. The fact that statesmen did not comply with the Islamic provisions, in other words, the negligence of religious rules was also included among the reasons for disruption. The understanding of "oppression" in the classical period was also largely discussed within the framework of the negligence of religious rules.

The arrangements and administrative improvement works after the declaration of the Tanzimat Edict regarding the main problems of the Ottoman administrative structure in the nineteenth century could not prevent the debates on the deterioration of political and social order. Young Ottomans indicated the issues of lawlessness, oppression, bribery and waste as the problems related to the Ottoman government and local administrations. According to them, the problems in the institutional functioning of the Ottoman state were not caused by irregularity but by poor administration. The explanation of justice and oppression regarding the functioning of the system with the concepts of order with chaos and oppression with luminosity in the politics books of the classical period also appears in the works of the relevant intelligentsia.

The concepts of justice and freedom are defined as the basic principles for a legitimate administration in the thought of the nineteenth century Ottoman intelligentsia. Both concepts were regarded as “sacred principles” and considered as the basic principles that legitimated the government and its applications. We can say that Namık Kemal, who is known as the person who built the concept of freedom in Turkish thought, used the concepts of justice and freedom in intertwined and interchangeable meanings for political authority.

When the articles of the Young Ottomans are examined, it will be remarkable that they suggested new legislative proposals concrete regulations regarding the Ottoman finance, military and central and local administrations, similar to the authors of the Ottoman advice letters in the classical period. The articles of the relevant intelligentsia include a rich material about the period in which they lived and the functioning of the administration. The examples and events provided by the authors with respect to the central and local administration practices of their time are rich sources of data and archives for the Turkish bureaucracy in the modernization process.

TÜRK SİYASET DÜŞÜNCESİNDE DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK TANZİMAT DÖNEMİ AYDINLARININ ADALET VE ZULÜM ANLAYIŞI

ORIGINALITY REPORT

4%

SIMILARITY INDEX

PRIMARY SOURCES

1	tr.scribd.com Internet	61 words — 1%
2	www.sbe.hitit.edu.tr Internet	55 words — 1%
3	Christiane Czygan. "Reflections on Justice: A Young Ottoman View of the Tan[image omitted]imat", Middle Eastern Studies, 11/2010 Crossref	25 words — < 1%
4	www.xing.com Internet	24 words — < 1%
5	epdf.tips Internet	23 words — < 1%
6	archive.org Internet	19 words — < 1%
7	forum.icn.ch Internet	15 words — < 1%
8	www.sanal-kitap.com Internet	15 words — < 1%
9	www.bilimvetarih.com Internet	13 words — < 1%

10	Joseph G. Rahme. "Namik Kemal's constitutional Ottomanism and non-Muslims", Islam and Christian–Muslim Relations, 2007 Crossref	12 words — < 1%
11	Hamowy. Encyclopedia of Libertarianism Publications	12 words — < 1%
12	avim.org.tr Internet	10 words — < 1%
13	gazi.edu.tr Internet	10 words — < 1%
14	vdocuments.site Internet	9 words — < 1%
15	theartsglobetrotter.com Internet	8 words — < 1%
16	www.habertadinda.com Internet	8 words — < 1%
17	www.etkinlikhaberci.com Internet	8 words — < 1%

EXCLUDE QUOTES OFF
EXCLUDE BIBLIOGRAPHY OFF

EXCLUDE MATCHES OFF